

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

6 (2017)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelný / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Karolina Ćwik, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, (j. francuski), Michał Zembrzusi (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2017

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2 05-806 Komorów POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93,

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: księgarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Corrigenda et addenda.....	12
Artur Andrzejuk	
Istnienie pierwszym aktem bytu	13

Rozprawy i artykuły

Richard Kalka	
Structure metaphysique de la relation chez Thomas d'Aquin.....	29
Karolina Ćwik	
Wpływ wcielenia Słowa na rozumienie wszechmocy Boga w ujęciu św. Tomasza z Akwinu.....	47
Izabella Andrzejuk	
Kontemplacja i poznanie <i>per raptum</i> . Tomaszowe źródła rozumienia istoty doświadczenia mistycznego	59
Michał Zembrzowski	
Tomaszowy argument „z blokowania” za niematerialnością działań intelektu	77
Artur Andrzejuk	
Struktura bytu w <i>Summa contra Gentiles</i> Tomasza z Akwinu.....	99
Ewa A. Pichola	
Realizm fenomenologiczny Dietricha von Hildebranda wobec realizmu metafizycznego św. Tomasza z Akwinu.....	121
Izabella Andrzejuk	
Tomaszowe rozumienie przyjaźni jako <i>amicitia</i> i <i>caritas</i> . Człowiek w relacjach z Bogiem i z drugim człowiekiem.....	133
Marcin Karas	
Z dziejów arystotelizmu chrześcijańskiego w Polsce. Porównanie kosmologii św. Tomasza z Akwinu i ks. Benedykta Chmielowskiego.....	153
Tomasz Pawlikowski	
Mistyk i działacz religijny w ujęciu ks. Aleksandra Usowicza	167
Jan Pociąg	
Relacja materii i ruchu w ujęciu Tadeusza Wojciechowskiego i Alberta Mitterera	189
Kingsley Ch. Ekeocha	
The method for the discovery of the absolute transcendental properties of being in Mieczysław Albert Krąpiec's metaphysics	207

Sprawozdania i recenzje

Jakub Kořka

Sprawozdanie z Sympozjum ku czci řw. Tomasza z Akwinu w 743 rocznicę jego řmierci
pt. „Tomasz z Akwinu: wczoraj - dziś - jutro”..... 239

Michał Zembrzusi

Sprawozdanie z sympozjum naukowego „Tomizm konsekwentny” ku czci Profesora
Mieczysława Gogacza w dziewięćdziesięciolecie jego urodzin 239

Izabella Andrzejuk

Recenzja: Piotr Stanisław Mazur, *Zarys podstaw filozofii człowieka. Antropologiczne
zastosowanie metody separacji*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2016, stron 216 243

Artur Andrzejuk

Filozoficzna etyka z *Summy teologii* (jeszcze raz) po polsku [Recenzja przekładów
W. Galewicz] 249

Artur Andrzejuk

Recenzja: Arkadiusz Gudaniec, *U podstaw jedności bytowej człowieka. Studium z metafizyki
osoby*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2016, stron 520..... 261

Artur Andrzejuk

Recenzja: Kazimierz Mikucki, *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej*, Księgarnia
Akademicka, Kraków 2015, stron 366..... 267

Artur Andrzejuk

Recenzja: Ryszard Polak, *Człowiek i moralność w myśli Jacka Woronieckiego OP. Filozoficzne
podstawy katolickiej etyki wychowawczej i jej zasady*, Wydawnictwo „von borowiecky”,
Warszawa-Radzymin 2017, stron 566..... 275

Artur Andrzejuk

Recenzja: Paweł M. Świącki, *Teleologia poznania intelektualnego według Tomasza z Akwinu*,
Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2015, stron 216..... 279

Artur Andrzejuk

Tomizm biblijny [Recenzja dwóch przekładów komentarzy do *Corpus Paulinum*]..... 283

Jacek Grzybowski

Analityka i tomizm. Czy możliwości mogą mieć akty? Wokół książki Michała Głowi
Możliwości i ich akty. Studium z tomizmu analitycznego (Oficyna Wydawnicza ATUT,
Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2016, stron 380)..... 293

Tomasz Pawlikowski

Recenzja: *Logika Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów*,
opracowali Roman Darowski SJ i Franciszek Bargieł SJ, Akademia Ignatianum
w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, stron 316..... 299

Michał Zembrzusi

Recenzja: Aleksander Lisowski, *Transcendentalia jako przejawy aktu istnienia bytu
w metafizyce řw. Tomasza z Akwinu*, Iota Unum, Warszawa 2015, stron 136..... 303

Michał Zembrzusi

Recenzja: Edmund Morawiec, *Wybrane filozoficzne koncepcje rozumu ludzkiego
i racjonalność*, Wydawnictwo Liber Libri, Warszawa 2014, stron 195..... 311

Michał Zembrzusi

Recenzja: Piotr Roszak, Jörgen Vijgen, *Reading Sacred Scripture with Thomas Aquinas.
Hermeneutical Tools, Theological Quaestiones And New Perspectives*, Brepols 2015, pp. 608..... 315

Natalia Herold

Recenzja: Stanisław Gałkowski, *Długomyślność. Wprowadzenie do filozofii wychowania*,
Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, stron 328..... 321

Polemiki i dyskusje

Mateusz Penczek

Kilka uwag polemicznych w odpowiedzi na recenzję mojej książki *Wola i intelekt*
w filozofii Tomasza z Akwinu..... 331

Nota o autorach.....345

Table of Contents

Editorial	11
Corrigenda et addenda.....	12
Artur Andrzejuk	
Existence as the first act of being	13

Dissertations and articles

Richard Kalka	
The metaphysical structure of relation by Thomas Aquinas	29
Karolina Ćwik	
Influence of Incarnation of the Word of God on understanding God's omnipotence according to St. Thomas Aquinas.....	47
Izabella Andrzejuk	
Contemplation and cognition <i>per raptum</i> . Thomas's sources of understanding the essence of the mystical experience	59
Michał Zembrzuski	
Aquinas's impediment argument for the immateriality of the intellect.....	77
Artur Andrzejuk	
Structure of being in <i>Summa contra Gentiles</i> by Thomas Aquinas	99
Ewa A. Pichola	
Dietrich von Hildebrand's Phenomenological Realism in Discussion with St. Thomas Aquinas' Metaphysics	121
Izabella Andrzejuk	
The Thomas Aquinas' Understanding of Friendship as <i>amicitia</i> and <i>caritas</i> . The Man's Relations with God and with other Man.....	133
Marcin Karas	
From the History of Christian Aristotelianism in Poland. Comparisons of Cosmology St. Thomas Aquinas' and Fr. Benedict Chmielowski.....	153
Tomasz Pawlikowski	
Mystic and religious activist in the view of Aleksander Usowicz CM	167
Jan Pociąg	
Albert Mitterer's and Tadeusz Wojciechowski's Concepts of the Interdependence of Matter and Motion	189
Kingsley Ch. Ekeocha	
The method for the discovery of the absolute transcendental properties of being in Mieczysław Albert Krąpiec's metaphysics	207

Reports and Reviews

Jakub Kořka

The Report of the Symposium in Honor of St. Thomas Aquinas, 743th Anniversary of his Death. 'Thomas Aquinas: Yesterday – Today – Tomorrow' 233

Michał Zembrzusk

The Report of the Symposium „Consequential Thomism” Dedicated to Professor Mieczysław Gogacz in the Ninety Years of His Birth 239

Izabella Andrzejuk

Review: Piotr Stanisław Mazur, *Zarys podstaw filozofii człowieka. Antropologiczne zastosowanie metody separacji*, Księgarnia Akademicka, Cracow 2016, pp. 216..... 243

Artur Andrzejuk

Philosophical Ethics in *Summa theologiae* (Once Again) in Polish. [Review of W. Galewicz Translations] 249

Artur Andrzejuk

Review: Arkadiusz Gudaniec, *U podstaw jedności bytowej człowieka. Studium z metafizyki osoby*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2016, pp 520..... 261

Artur Andrzejuk

Review: Kazimierz Mikucki, *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej*, Księgarnia Akademicka, Cracow 2015, pp. 366..... 267

Artur Andrzejuk

Review: Ryszard Polak, *Człowiek i moralność w myśli Jacka Woronieckiego OP. Filozoficzne podstawy katolickiej etyki wychowawczej i jej zasady*, Wydawnictwo „von borowiecky”, Warsaw-Radzymin 2017, pp. 566..... 275

..Artur Andrzejuk

Review: Paweł M. Świątki, *Teleologia poznania intelektualnego według Tomasza z Akwinu*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2015, pp. 216..... 279

Artur Andrzejuk

Biblical Thomism. [Review of Commentary in *Corpus Paulinum* Translations] 283

Jacek Grzybowski

Analytic and Thomism. Can potentials have acts? Around Michał Głowała Book *Możliwości i ich akty. Studium z tomizmu analitycznego* (Oficina Wydawnicza ATUT, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Breslau 2016, pp. 380)..... 293

Tomasz Pawlikowski

Review: *Logika Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów*, opracowali Roman Darowski SJ i Franciszek Bargieł SJ, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Cracow 2016, pp. 316..... 299

Michał Zembrzusk

Review: Aleksander Lisowski, *Transcendentalia jako przejawy aktu istnienia bytu w metafizyce św. Tomasza z Akwinu*, Iota Unum, Warsaw 2015, pp. 136. 303

Michał Zembrzusk

Review: Edmund Morawiec, *Wybrane filozoficzne koncepcje rozumu ludzkiego i racjonalność*, Wydawnictwo Liber Libri, Warsaw 2014, pp 195..... 311

Michał Zembrzusk

Review: Piotr Roszak, Jörgen Vijgen, *Reading Sacred Scripture with Thomas Aquinas. Hermeneutical Tools, Theological Quaestiones And New Perspectives*, Brepols 2015, pp. 608..... 315

Natalia Herold
Review: Stanisław Gałkowski, *Długomyślność. Wprowadzenie do filozofii wychowania*,
Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Cracow 2016, pp. 328..... 321

Controversy and Discussions

Mateusz Penczek
Some Polemical Remarks in Response to the Review of My Book *Wola i intelekt*
w filozofii Tomasza z Akwinu..... 331

Note about authors..... 345

Recenzja

Piotr Roszak, Jörgen Vijgen, *Reading Sacred Scripture with Thomas Aquinas. Hermeneutical Tools, Theological Quaestiones And New Perspectives*, Brepols 2015, pp 608.

Książka *Reading Sacred Scripture with Thomas Aquinas* jest znakomitym wprowadzeniem, spełniającym rolę przewodnika, do rozwijającego się tomizmu biblijnego¹. Stanowi owoc pracy naukowców z różnych ośrodków naukowych z wielu krajów, zajmujących się nie tylko teologią biblijną. Choć tematyka, a w związku z tym problematyka artykułów, wchodzących w jej skład jest różnorodna, to zostaje wprzęgnięta przynajmniej w dwa założone cele – przypomnieć charakter teologii biblijnej Akwinaty i przywrócić życie debatom w ramach refleksji skrypturystycznej, które zamknęły się

w historycznych bądź filologicznych dywagacjach.

Książka została przez jej redaktorów – teologa (P. Roszak) i filozofa (J. Vijgen) – podzielona na dwie części. W pierwszej znalazły się publikacje poświęcone hermeneutycznym narzędziom, którymi posługiwał się Akwinata, a także narzędziom, którymi tomiści i zajmujący się badaniem tekstów Tomasza, mogą posługiwać się współcześnie. W drugiej części znalazły się artykuły, w których wprost odnaleźć można teologiczne zagadnienia, podejmowane również współcześnie przez badaczy stanowiące dla nich niemałe wyzwanie.

¹ Warto wspomnieć o tym (co zostało odpowiednio zaznaczone w książce), że w publikacji wydanej w znakomitym europejskim wydawnictwie, znalazła się nota o tym, iż zawiera informacje zdobyte w ramach grantu przyznanego przez Narodowe Centrum Nauki. Grantem tym kierował ks. dr hab. P. Roszak z UMK w Toruniu, który stale organizuje w Polsce międzynarodowe konferencje poświęcone tomizmowi biblijnemu i co ważniejsze publikuje tłumaczenia komentarzy Akwinaty.

W pierwszej części książki znalazły się omówienia elementów metody egzegezytycznej stosowanej przez Tomasza (*divisio textus, exemplum, intentio auctoris*), charakteru używanych przez Akwinatę cytatów biblijnych, patrystycznych źródeł, inspiracji biblijnych, wpływów filozoficznych na komentarze biblijne, ale także relacji między egzegezą a kontemplacją. Jak zaznaczają redaktorzy we wprowadzeniu do tej publikacji, wzrastająca liczba tłumaczeń komentarzy Tomasza na języki nowożytnie, w sposób zdecydowany wpływa na charakter debat teologicznych zarówno w teologii dogmatycznej i moralnej. I choć wiele spośród dzieł egzegezytycznych Tomasza nie posiada jeszcze wersji krytycznych, to tomizm biblijny, może przyczynić się do zwiększenia aktywności badaczy w tej dziedzinie. Chcąc docenić wartość i wyjątkowość tej publikacji, która stanowi swoisty *status questionis*, w ramach badań tomizmu biblijnego, należy pokrótce przedstawić kluczowe treści zawarte w poszczególnych artykułach.

Marco Passarotti w swoim artykule zwraca uwagę na możliwości wykorzystania *Index Thomisticus* przygotowanego w ramach projektu *Corpus Thomisticus*, opracowanego przez Roberto Busa SJ. Bazując na danych, zaproponował ich wykorzystanie w wytworzeniu *Index Thomisticus Treebank*, a więc w syntaktycznym wytworzeniu drzew znaczeniowych, które umożliwiłyby poznanie struktury języka Akwinaty, szczególnie w odniesieniu do komentarzy biblijnych. Wskazał na przykłady wykorzystania bazy leksykalnej do opracowań statystycznych i możliwości wykorzystania zdigitalizowanych tekstów w humanistyce.

Gilbert Dahan, francuski badacz średniowiecznych komentarzy biblijnych, zwrócił uwagę na zasadnicze punkty hermeneutycznych wypowiedzi Akwinaty. Swoją uwagę skupił na zagadnieniu Tomaszowej wykładni sensów biblijnych i na związane z nimi ograniczenia. Rozważał także problem relacji między duchem i literą, sposobów (*modi*) analizy i interpretacji (*modus narrativus, parabolicus, poeticus*) oraz miejsca metafor i alegorii w komentarzach Akwinaty.

Analizowaniem profilu Tomasza jako komentatora biblijnego zajęła się Elisabeth Reinhardt, która zarówno opisała działalność Tomasza w funkcji *magister in sacra pagina* (poświęcając uwagę analizie Tomaszowych kazań *Hic est liber* oraz *Rigans montes*), odczytała Tomaszowe rozumienie teologii jako nauki ściśle związanej z Biblią. Podkreśliła ostatecznie, że Tomaszowa metoda odczytywania Pisma Świętego poprzez Pismo Święte, wiązała się w wyjątkowy sposób zarówno z podkreślaniem chrystocentrycznego charakteru Biblii oraz eklezjalnym czytaniem go we wnętrzu Kościoła i poprzez jego tradycję.

Jeremy Holmes chcąc zrozumieć Tomaszowe wykłady z Pisma Świętego, sięgnął do kategorii partycypacji, która wielokrotnie się w nich pojawia. Argumentował on, że „uczestniczenie” jest w komentarzach biblijnych narzędziem ukazującym relację między Bogiem i człowiekiem. Ta filozoficzna kategoria (*ab alio partialiter accipere*) została związana z sensem duchowym Biblii, przez co pozwoliła na wyjaśnienie realnej a także mistycznej obecności Chrystusa w rzeczywistości. Obecność ta została przez Holmesa opisana także w kon-

tekście starotestamentalnych zapowiedzi przyścia Chrystusa. Partycypacja pogłębia duchowy sens wyjaśnień biblijnych ze względu na ich ontologiczne uzasadnienie.

Piotr Roszak swój artykuł poświęcił funkcji cytatów biblijnych wykorzystywanych przez Akwinatę w egzegezie. Wykazał on, że odpowiednie cytaty Tomasz wybiera na początku a także pozostawia na końcu swoich komentarzy, gdyż służą one odkrywaniu wewnętrznej koherencji między różnymi częściami Biblii. Tomaszowi służą często jako przykłady, bądź swoiste uwagi (*notae*), ale także jako argumenty przeciwne względem danego fragmentu (*sed contra*). Jak podkreśla Roszak, Tomasz w swojej egzegezie bardziej zmierzał do zbudowania syntetycznego wyjaśnienia odpowiednich ksiąg, aniżeli przedstawienia własnej interpretacji czy też wizji. Wskazuje on, że Tomasz pewne cytaty z Pisma Świętego często kumulował, albo też celowo wybierał wedle pewnych słów, albo też idei zawartych w komentowanym tekście. Wskazał, że używane przez Tomasza cytaty przekształcały interpretację, niektóre ją rozciągały, inne stanowiły zwykłą egzemplifikację a w jeszcze w innych, obok sensu literalnego został wprowadzony sens duchowy.

Owoce badań nad komentarzem do Księgi Hioba, przedstawił Mauricio Narvaez w swoim artykule dotyczącym zagadnienia intencji oraz *rationes probabiles*. Zwrócił on uwagę na pojawiające się w wypowiedziach zwroty uprawdopodobniające: *idest, quasi dicat, ac si dicat, videtur referri ad, potest dupliciter hoc verbum intelligi*. Ponieważ Tomaszowa egzegezę nie była probabilistyczna, to

przedstawił również elementy, które wskazują na prawdziwościowe wypowiedzi w związku z sensem literalnym i odwołania do aksjomatów (*sciendum est*). Ostatecznie bowiem jego zdaniem Tomaszowi zależało na odkryciu prawdy w Biblii, co wyraźne jest w wyrażanej przez niego intencji.

Próbę zastosowania środowiskowej metody badania do egzegezy biblijnej w średniowieczu zaprezentowała Margherita Maria Rossi. Porównując pracę teologa biblijnego do architekta wskazała, że ich działanie wiąże się z wytworzeniem umysłowej przestrzeni, którą odzwierciedlał podział komentowanego tekstu (*divisio textus*). Wszystkie elementy znajdujące się w komentarzu są rozważane wedle strukturalnego ułożenia, którego dokonuje autor. W ten sposób powstaje wartościowanie poszczególnych zagadnień oraz związanie ich z innymi fragmentami tekstu.

Olivier-Thomas Venard z kolei poświęcił swój artykuł zagadnieniu metafory w komentarzach biblijnych. Prezentując sposób użycia przez Akwinatę języka teologicznego, w którym znajdowało się miejsce dla poetyckich metafor, podkreślał, że w ramach rozwijanego przez wieki tomizmu najczęściej akcentowano język przeniknięty treściami intelektualnymi.

Niezwykle interesujący artykuł został napisany przez Timothy'ego Bellamah. Skupiając uwagę na wstępie Tomaszowego komentarza do Ewangelii św. Jana, z jednej strony podkreślił warsztat z jakim podchodził do komentowanego tekstu Akwinata, a z drugiej historyczny i duchowy sens jaki z niego wydobyl. Charakterystycznym rysem jego kome-

tarza jest kontemplacyjny wymiar, który Tomasz zaakcentował a także wyeksplikował w zdaniach ewangelisty.

Leo Elders w swoim artykule rozwinął temat obecności wypowiedzi Ojców Kościoła w egzegetycznych pismach Akwinaty (a szczególnie w komentarzu do Ewangelii św. Jana i św. Mateusza). Dla Tomasza są oni pośrednikami umożliwiającymi odczytanie tekstów biblijnych, gdyż inspirowani byli tym samym natchnieniem Ducha Świętego, co i autorzy biblijni. Tomasz zresztą, odwołując się do autorytetów starożytnych w dziedzinie *sacra doctrina* traktował jako coś naturalnego, od czego się nie uchylał ani czego nie unikał. W swoim artykule Elders skupił uwagę na roli jaką odgrywają w teologii biblijnej przede wszystkim Hieronim, Augustyn, Jan Chryzostom, Orygenes, Grzegorz Wielki, Ambroży, Hilary z Poitiers.

Filozoficzny element w Tomaszowych komentarzach biblijnych opracował Jürgen Vijgen przedstawiając funkcjonowanie w nich wypowiedzi Arystotelesa. Z jednej strony Vijgen wyliczył wszystkie cytaty z Filozofa, a z drugiej pokazał, jak one funkcjonują i czemu służą w egzegezie Tomaszowej. Podkreślił jednocześnie, że cytaty z Arystotelesa są dość wstrzemięźliwie stosowane przez Tomasza ze względu na przyjętą strategię wewnętrznej egzegezy (egzegezy konkordancyjnej). Podobnie zresztą Tomasz postępował w przypadku komentarzy do Arystotelesa – inaczej niż Albert, który odwoływał się do tradycji perypatetyckiej – Akwinata odwoływał się zasadniczo do innych pism Filozofa nie wprowadzając zbyt wielkiej erudycji do tekstu. Vijgen wskazuje, że strategię

użycia tekstów Arystotelesa można sprowadzić do kilku punktów: 1) definiowanie pojęć filozoficznych i teologicznych; 2) podanie prawdy filozoficznej; 3) wprowadzenie do wyjaśnienia dwóch przeciwstawnych tekstów biblijnych; 4) odniesienia do argumentacji opartej na prawie naturalnym; 5) argument potwierdzający albo też wspomagający interpretację tekstu biblijnego; 6) określenie szczęścia człowieka w ramach naturalnych zdolności; 7) formułowanie wątpliwości do komentowanego tekstu biblijnego. Pewnym dodatkowym walorem artykułu Vijgena jest zamieszczona w artykule lista cytatów z tekstów Arystotelesa podzielona według kolejnych komentarzy biblijnych Tomasza.

Matthew Levering, uznawany za jednego z najważniejszych autorów dla rozwijającego się tomizmu biblijnego, podjął się tematu znaczenia Starego Testamentu dla etyki Akwinaty. Temat ten został przedstawiony w oparciu o dyskusję, jaka rozegrała się między dwoma głównymi interpretatorami źródeł etyki chrześcijańskiej odwołującymi się do Starego Testamentu: Servais Pinckearsa i jego oponenta Johna Cuddebeka. Swoje analizy zaprezentował podkreślając odwołania zawarte w *Summa theologiae (secunda pars)* do prawa Mojżeszowego, ksiąg mądrościowych, a także proroków. Artykuł Leveringa zawiera nie tylko uwagi hermeneutyczne dotyczące odczytania komentarzy biblijnych, ale także stanowi wyzwanie dla współczesnych badań.

Enrique Martinez podjął temat udoskonalania wiedzy ludzkiej, o czym pisze Tomasz w komentarzach do tekstów biblijnych. W swoim artykule zwrócił

uwagę na fragmenty wybranych komentarzy, w których Tomasz podkreśla wyjątkowość natury ludzkiej, którą można zrozumieć i wyczytać z lektury Pisma Świętego. W artykule odnaleźć można wiele fragmentów i odniesień, które mogą służyć zbudowaniu „antropologii biblijnej” Akwinaty. Schemat opisu natury ludzkiej jest znaczący, gdyż punktem wyjścia jest samo rozumienie natury, później wyjaśniona została rola rozumu i jego funkcjonowanie, następnie odniesienie do Objawienia a także realizacja światła Bożego w człowieku w porządku naturalnym i porządku łaski.

Polski teolog, Robert Woźniak, w podjętym temacie relacji między Biblią i metafizyką, zestawiał ze sobą egzegezę Akwinaty i Bonawentury, chcąc pokazać fundamenty ich skrypturystycznej koncepcji teologii. Akcentując współzależność między systematyczną teologią, egzegezą biblijną i metafizyką wskazał na teologiczne uzasadnienia Boga jako osoby i Trójcy. Swoje rozważania podsumował odniesieniami rozwiązań średniowiecznych autorów do współczesnego sporu, zarówno w teologii jak i filozofii, między fundacjonalizmem i anty-fundacjonalizmem. Koncepcje Bonawentury i Tomasza zdaniem Woźniaka przekraczają ograniczenia tych epistemologicznych stanowisk.

Kolejnym autorem, który podjął się ukazania współczesnego znaczenia komentarzy biblijnych Akwinaty jest Mirosław Mróz. Rozwinął on problematykę epistemologicznego aspektu cnót. Korzystając z fragmentów egzegetycznych Akwinaty (szczególnie do *Corpus Paulinum*) wskazał na znaczenie cnoty rozumienia, wiedzy oraz mądrości.

Mróz podkreślił, że Tomasz wniósł nowe uwagi do tego tematu, a mianowicie aspekt łaski oraz położył wyraźny akcent na ich dynamikę.

Lluís Clavell podjął się wyjaśnienia relacji między filozofią i teologią w kontekście wypowiedzi biblijnej pochodzącej z Księgi Wyjścia (Wj 3, 14). W jego artykule Tomaszowe wyjaśnienie zwrotu „Jestem, który jestem” zawiera zarówno nieskończoną pełnię bytu, jak również właściwe imię samego Boga. Zdaniem Clavella, filozofia i tekst Pisma Świętego, wspomagają się wzajemnie w wyjaśnieniu natury Boga – zarówno jego istnienia jak i istoty. Co ciekawe Clavell, korzystając z ustaleń Étienne Gilsona, z ogromną estymą wypowiada się na temat egzystencjalnego charakteru metafizyki Akwinaty.

Matthew J. Ramage skonfrontował Tomaszowe wyjaśnienia dotyczące powstania świata z Księgi Rodzaju z interpretacją Benedykta XVI. Analizując powody preferowania Bonawenturiańskiej egzegezy przez papieża Benedykta, podkreślił także, w jakich punktach interpretacja Akwinaty może być konkurencyjna.

Z kolei Daniel A. Keating, podjął wprost temat teologiczny – jaka zachodzi relacja między Tomaszową egzegezą a jego chrystologią. Szczególną uwagę zwrócił na wypowiedzi znajdujące się w systematycznych dziełach (*Summa contra gentiles*, *Summa theologiae*) a także w komentarzach (do Ewangelii św. Jana oraz do Listu do Filipian). Według Keatinga słowa Pisma Świętego nie stanowią jakiegś grupy tekstów, które w wykładzie tematów chrystologicznych można umieścić obok ogromnej liczby

herezji i błędów, jakie pojawiały się w teologii. Biblia nie jest więc „źródłem”, ale fundamentem prawdy, na której należy się opierać. Jak sugeruje Keating, należy wnikać w tajemnicę Wcielenia opisaną w tekstach biblijnych, rozstrzygając czym jest samo objawienie, aniżeli je wyłącznie racjonalizować.

Ostatnim z artykułów zawartych w recenzowanej książce napisany został przez Christophera T. Bagłowa. Dotyczył on eklezjologii Tomaszowej zawartej w komentarzu do Listu do Efezjan. Tomaszowy wykład zagadnień eklezjologicznych dotyczył zarówno kwestii ustanowienia Kościoła, jego trwania, kwestii jedności, a także samej natury. Dwa ostatnie zagadnienia, co podkreślał Bagłow, omówione zostały przez Tomasza poprzez użycie arystotelesowskich filozoficznych kategorii (m. in. hylemorfizmu a także przyczynowości).

Ta krótka i pobieżna prezentacja artykułów zawartych w *Reading Sacred Scripture with Aquinas*, dostatecznie dobrze pokazuje jak ważnym i wielkim projektem jest tomizm biblijny. Jest on ważny z tego względu, że pozwala na ponowne spojrzenie i powrót do myśli teologicznej Akwinaty, a wielki ze względu na to, że umożliwia zjednoczenie wielu, pochodzących z różnych środowisk badaczy. Czytanie Tomaszowych komentarzy biblijnych, podobnie jak i lektura komentarzy do Arystotelesa, Boecjusza czy dzieł neoplatoników, nie jest łatwe, dlatego omawiana książka spełnia rolę przewodnika. Książka ta zawiera informacje o egzegetycznej pracy Tomasza i o narzędziach jakie stosował w analizach Pisma Świętego. Książka wskazuje również na perspektywy i pola badawcze, którymi powinni teraz zajmować się naukowcy.

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwycz. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Izabella Andrzejuk – dr, wykładowca w Wyższej Szkole Stosunków Międzynarodowych i Amerykanistyki oraz Wyższej Szkole Komunikowania Politologii i Stosunków Międzynarodowych. Wielokrotnie wygłaszała wykłady i referaty w Londynie na zaproszenie PUNO, IPAK-u oraz PON UJ (Polskiego Ośrodka Naukowego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Londynie). Jest autorką wielu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007).

Karolina Ćwik – mgr, magister teologii, doktorantka w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej UKSW. Przygotowuje rozprawę doktorską na temat filozoficznego rozumienia *Verbum Incarnatum* w tekstach św. Tomasza z Akwinu. Laureatka Nagrody im. Prof. Mieczysława Gogacza za pracę magisterską pt. *Przyrodzona i nadprzyrodzona wizja szczęścia w ujęciu św. Tomasza z Akwinu*, która powstała pod kierunkiem ks. dra hab. T. Stępnia. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół metafizyki Akwinaty, relacji wiary i rozumu oraz etyki. Jest członkiem Stowarzyszenia Teologów Moralistów.

Kingsley C. Ekeocha – is a doctoral student of the John Paul II Catholic University of Lublin (KUL). He holds a bachelor's degree in philosophy and theology from the Pontifical Urban University Rome and a master's degree in philosophy from KUL. He is currently researching on realistic cognition with particular reference to the thoughts and works of Mieczysław A. Krąpiec.

Jacek Grzybowski – ks. dr hab., prof. UKSW. Adiunkt na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW i wykładowca na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. Autor książek i artykułów naukowych z dziedziny filozofii polityki, filozofii kultury i historii filozofii. W swoich pracach podejmuje problematykę filozoficznych inspiracji i źródeł współczesnych zagadnień kulturowych i cywilizacyjnych. Ostatnio opublikował: *Byt, tożsamość, naród. Próba wyjaśnienia formuły „tożsamość narodowa” w perspektywie metafizyki* (Kęty 2012); *Myśl filozoficznie – myśl politycznie! Analiza i ocena historycznokulturowych racji filozofii polityki* (redakcja, Warszawa 2013); *Cosmological and philosophical world of Dante Alighieri. The Divine Comedy as a medieval vision of the universe* (Frankfurt am Main 2015);

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką.

Richard Kalka – Ks. dr, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin (Paryż). Obronił rozprawę doktorską na temat statusu ontologicznego relacji międzypersonalnych na Uniwersytecie Paryż IV Sorbona. Wykładał filozofię tomistyczną na Uniwersytecie Paryż XII (Creteil) w latach 1981-1985.

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m. in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).

Jakub Kośka – ks. mgr, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Tytuł magistra uzyskał na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu. W 2013 r. skierowany na studia na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW w Warszawie. Obecnie doktorant w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej. Przygotowuje rozprawę,

w której analizuje dorobek prof. Wiktora Wąsika, ze szczególnym uwzględnieniem jego koncepcji historii filozofii polskiej, a także wpływu arystotelizmu na kształtowanie się polskiej myśli filozoficznej. Uczestniczy w konferencjach, publikował m.in. w „Ateneum Kapłańskim” i „Studiach Pelpińskich”.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., prof. Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej i Nauk Społecznych w Łodzi, absolwent ATK, doktor UW. Autor czterech książek o tematyce filozoficznej. Ostatnią była monografia *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo (Lublin 2013). Ponadto autor jednej książki historycznej, kilkudziesięciu artykułów naukowych, 127 haseł w Powszechnej Encyklopedii Filozofii i 32 w Encyklopedii Filozofii Polskiej, a także ponad 20 pomniejszych publikacji (hasła w Encyklopedii Katolickiej, Wielkiej Encyklopedii PWN, recenzje).

Mateusz Penczek – dr, absolwent psychologii i filozofii na Wydziale Filozoficznym UJ. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii uzyskał w 2010 r. na Wydziale Filozoficznym UJ na podstawie rozprawy „Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu”. Adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Specjalnej w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Ewa Agnieszka Pichola – mgr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Obecnie doktorantka, kontynuuje badania w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przygotowuje rozprawę, w której analizuje dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w pismach niemieckiego fenomenologa. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.

Jan Pociąg – inż., magister teologii. Obronił rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Autor artykułu „Piotra Semenki próba odnowy filozofii klasycznej” (RT 5(2016)). Uczestnik X Międzynarodowego Kongresu Ontologicznego w San Sebastian (2012), gdzie wygłosił referat „The Wave-Corpuscle Duality of Matter and the Nature of the Universe”. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół

aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze. Jest członkiem Sodalicii Świętej Jadwigi Królowej.

Michał Zembrzusi – dr, adiunkt w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pracę doktorską poświęcił tematyce zmysłów wewnętrznych w koncepcji św. Tomasza z Akwinu. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*.